

A photograph of a lush green forest. In the foreground, there is a stone sculpture of a person, possibly a child, standing and looking down. The sculpture is made of a light-colored, textured material. In the background, a dirt path leads into the woods, flanked by tall grasses and various trees. A street lamp is visible in the upper left corner. The overall scene is bright and natural.

Lahden julkisen taiteen periaateohjelma

Lahti

Sisällysluettelo

1 Johdanto: ohjelman sisältö ja tavoitteet	3
Visio	3

2 Julkinen taide Lahdessa	6
----------------------------------	----------

3 Lait, strategiat ja ohjelmat	9
---------------------------------------	----------

4 Julkisen taiteen toimijat Lahden kaupungissa	11
Julkisen taiteen työryhmä (JUTA)	11
Lahden visuaalisten taiteiden museo Malva	12
Kaupunkiympäristö	12
Tilakeskus	12

5 Osallistaminen julkisen taiteen hankkeissa	13
---	-----------

6 Taidehankinnan lähtökohdat	14
Julkinen taide ja hankintalaki	15
Taideohjelmat	15
Taidehankkeen koordinaattori	15
Taidevalintatyöryhmän perustaminen	15

7 Julkisen taiteen rahoitusmallit	16
--	-----------

8 Taiteilijoiden valintatavat	18
Kilpailut ja rinnakkainen luonnostilaus	18
Muut hankintamallit	19
Taideteoslahjoitukset	19

9 Luonnoksesta valmiiseen teokseen	20
Julkisen taiteen hankintakriteerit Lahdessa	20
Hankintasopimukset ja muut asiakirjat	21
Ripustus ja taideteoksen julkistaminen	21

10 Julkisen taiteen lupaprosessit	22
Pysyvät teokset	22
Määräaikaiset teokset	22

11 Miten julkisista taideteoksista pidetään huolta?	23
Ylläpito- ja huoltovastuiden jakautuminen	23
Ylläpitoon, huoltoon ja poistoon liittyviä näkökulmia	24

12 Julkisesta taiteesta viestiminen	25
--	-----------

13 Julkisen taiteen periaatteet Lahdessa	26
---	-----------

14 Lisätietoja ja linkkejä	27
-----------------------------------	-----------

1 *Johdanto: ohjelman sisältö ja tavoitteet*

VISIO

Lahti on elävän, kokeilevan ja koko kaupungin kattavan julkisen taiteen edelläkävijä ja yhteistyökumppani. Julkisen taiteen työ on ammattitaitoista, suunnitelmallista ja resursoitua.

Kuvateksti

Mikä julkisen taiteen periaateohjelma?

Lahden kaupungin julkisen taiteen periaateohjelmassa kuvataan ja määritellään kaupungin julkisen taiteen hankinnan menettelytavat, toimijat ja toimintaympäristöt.

Tämän periaateohjelman tavoitteena on selkiyttää julkisen taiteen parissa tehtävää työtä, sekä sen toiminta- ja rahoitusperiaatteita. Julkisen taiteen periaateohjelman tavoitteena on myös, että sen avulla työ on resurssiviisasta, kestävä, suunnitelmallista ja oikea-aikaista ja että työn tuloksena syntyy laadukasta ja aikaa kestävä taidetta.

Ohjelmassa julkisella taiteella tarkoitetaan ensisijaisesti julkiseen tilaan sijoitettua visuaalista taidetta sen kaikissa ilmenemis- muodoissaan.

Miksi julkisen taiteen periaateohjelma on laadittu?

Taide ja kulttuuri tutkitusti lisäävät ihmisten hyvinvointia, ja yleisesti suomalaiset toivovat taidetta arkiympäristöönsä. Tutkimusten mukaan 70 % suomalaisista haluaa taideteoksia arkiympäristöönsä ja 89 % rakennuttajista uskoo, että taide nostaa asuinalueen

ja kiinteistöjen arvoa.¹ Taide ja kulttuuri ovat asumisen ja matkailun vetovoimatekijöitä.

Periaateohjelmalla tehdään julkisen taiteen hankintaan liittyvä työ, sen vaiheet ja tekijät näkyväksi. Periaateohjelmaan on koottu hyväksi havaittuja ja koettuja toimintamalleja ja -ohjeita taiteen hankintaan, tekemiseen ja ylläpitoon liittyen.

Julkiselle taiteelle on jatkuvaa kysyntää, mutta sen saamiseksi tarvittavien resurssien ja rahoituksen järjestäminen on ollut epävarmaa. Taidetta on toteutettu vaihtelevin, kulloinkin käytettävissä ollein keinoin. Tämän ohjelman tarkoituksena on varmistaa taide-työlle pysyvät toiminta- ja rahoitusperiaatteet sekä riittävät henkilöresurssit.

Kenelle ohjelma on tarkoitettu?

Ohjelma linjaa ja selkeyttää julkisten taidehankkeiden organisointia ja päätöksentekoa. Se on tarkoitettu myös oppaaksi kaikille julkisen taiteen parissa työskenteleville. Ohjelma selkiyttää julkisten taidehankkeiden organisointia ja päätöksentekoa. Erityishuomio on kiinnitetty hankevaiheiden ennakointiin, hankkeiden yhteisvalmisteluun sekä viestinnän tärkeyteen. Ohjelman toimenpiteet koskevat ensisijaisesti Lahden kaupungin toimia

rakennus- ja kaupunkitiloja koskevissa hankkeissa, mutta ovat avuksi myös muille julkisen taiteen kanssa työskenteleville organisaatioille, yksityishenkilöille sekä taiteilijoille.

Mitä ohjelma sisältää?

Ohjelmassa kuvataan, mitä julkinen taide on ja mitä se voisi olla. Ohjelmassa kerrotaan julkisen taiteen rahoitusmalleista ja esimerkkejä niiden käytöstä. Toimintamallien ja esimerkkien avulla halutaan helpottaa eri kokoisten julkisen taiteen hankkeiden suunnittelua ja toteutusta.

Taidehankkeet ovat yhteistyötä. Taidehankkeen suunnitelmallinen toteuttaminen ja liittäminen rakentamisprosessiin edellyttää taiteilijan työn lisäksi koko hankkeen etenemisestä vastaavan taideasiantuntijan työpanosta. Siksi ohjelmassa korostetaan taidekoordinaattorin työpanoksen tarpeellisuutta.

Ohjelmatyö ja sen tekijät

Lahden julkisen taiteen periaateohjelman on laatinut Lahden julkisen taiteen työryhmä (JUTA), kaupungin oma moniammatillinen

työryhmä, jonka käsiteltäväksi julkisia taideteoksia ja muistomerkkejä koskevat asiat on ohjattu. Työskentelytapoina ovat olleet kyselyt, keskustelut ja työpajat vuosina 2020–2023.

Ohjelmatyöhön saatiin ohjausta Taiteen edistämiskeskukselta vuosina 2020–2021. Ohjelmatyön yhteydessä on kartoitettu myös kuntalaisten näkemyksiä julkisesta taiteesta verkkokyselyllä ja ohjelman työryhmän järjestämissä tapaamisissa asukkaiden ja taiteilijoiden kanssa. Ohjelmaluonnos lähetettiin kommenteille Taiteen edistämiskeskukseen sekä niille kaupunkikonsernin toimijoille, joita periaateohjelman linjaukset ensisijaisesti koskevat.

1 Taiteen edistämiskeskuksen kyselytutkimus Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja (2022) ja Kokemuksia kuvataiteen käytöstä rakennushankkeissa (2015), Teollisuustaitteen liitto Ornamo ry.

Lahden visuaalisten taiteiden museo Malva on Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo, näin ollen ohjelman valmistelussa huomioitu mahdollisuus hyödyntää ohjelmaa myös julkisen taiteen edistämisessä maakunnan alueella. Ohjelmassa kuvatut toimintamallit ja työkalut palvelevat julkisen taiteen prosessien parissa työskenteleviä myös Lahden ympäristökunnissa.

Ohjelma on hyväksytty kaupunginhallituksessa x.x.2023. Lahden julkisen taiteen ohjelma on voimassa toistaiseksi, ja sen päivitystarve arvioidaan viiden vuoden välein tai tarvittaessa.

Ohjelma löytyy myös verkosta:
lahti.fi/julkisentaiteenperiaateohjelma

Työryhmän jäsenet

Lahden julkisen taiteen työryhmä ohjelmatyön aikana 2020–2023: Museonjohtaja Tuulia Tuomi (2021 alkaen), kaupunginpuutarhuri Kirsi Kujala, tutkija Elisa Lindell, museoamnuenssi Liisa Mäkitalo, kaavoitusarkkitehti Päivi Airas (31.8.2022 saakka ja projektipäällikkönä 1.9.2022–31.12.2022), kaupunkikuva-arkkitehti Armi Patrikainen, maisema-arkkitehti Maria Silvast (2022 alkaen) ja taidekoordinaattori Anu Miettinen (2020–2021).

Ohjelmatyöhön JUTAan kutsuttiin lisäksi taiteilijoiden edustaja Janika Salonen (Kauno ry) sekä rakennuttajapäällikkö Leena Pirttilä (tilakeskus), suunnittelupäällikkö Pirkko-Leena Jakonen ja vuorovaikutussuunnittelija Pauliina Kivineva (kaupunkisuunnittelu).

Kuvateksti

2

Julkinen taide Lahdessa

Julkisella taiteella tarkoitetaan rakennettuun ympäristöön toteutettua taidetta, joka sijaitsee julkisessa tai puolijulkisessa tilassa ja on yleensä esteettömästi saavutettavissa. Julkinen taide on myös yleensä hankittu julkisella rahoituksella tai yhteistyössä rahoittajien kanssa.

Yli sata vuotta julkista taidetta Lahdessa

Lahden kaupunkikuvassa voi kohdata julkisia taideteoksia yli sadan vuoden ajalta. Kaupungin ensimmäiset julkiset veistokset, Viktor Janssonin Vapaudenpatsas ja Urho Heinäsen Taistelun jälkeen, valmistuivat 1910–20-lukujen taitteessa. Kaupungin voimakkaimpana kasvukautena 1950–60-luvuilla uusia pronssiveistoksia valmistui tiheään tahtiin, mm. Veikko Leppäsen Mannerheimin ratsastajapatsas, Jussi Mäntysen Hirvi ja Emil Wikströmin Aino suihkukai-voiveistos. Vuosina 1989–1992 Kariniemen mäelle rakentui merkittävä ympäristötaitteen kokonaisuus, Olavi Lanun suunnitelmassa ympäristöön 12 luontoon sulautuvaa betoniveistosta.

2000-luvulle tultaessa Lahden julkinen taide on monipuolistunut ja kaupunkiin on valmistunut esimerkiksi muraaleja, tilateoksia, yhteisötaidetta ja ympäristötaidetta. Teosten materiaalikirjo on niin ikään runsas. Keskeisiä 2000-luvun taidehankintoja ovat olleet mm. Jan-Erik Anderssonin Toinen herääminen -teoskokonaisuus, Aksele Leinosen Kylän portti, Laura Lehtisen ja Maikki Rantalan Block party -muraali sekä Rautatienkadun Taideakseli-teokset. Py-

syvien taideteosten lisäksi kaupunkiin on toteutettu väliaikaisia teoksia, mm. valotaidetta, digitaalista taidetta ja työmaataimalauksia. Lahdessa on tällä hetkellä toistasataa julkista taideteosta ja muistomerkkiä. Uusia tilataan vuosittain. Ulkotilojen lisäksi taidetta voi kohdata kaupungin virastoissa ja laitoksissa, kuten kouluissa, päiväkodeissa ja kulttuurilaitoksissa.

Miksi julkista taidetta tarvitaan?

Julkiseen tilaan sijoitetut taideteokset lisäävät ihmisten hyvinvointia ja ovat mukana rakentamassa inhimillistä, miellyttävää ja turvallista arkiympäristöä. Taiteen kokemuksen mahdollisuus arjessa lisää taiteen saavutettavuutta ja tuo taidetta myös niille, jotka eivät käy museoissa tai gallerioissa. Julkisen la taiteella on myös taidekasvatuksellinen merkitys.

Julkisen taiteen avulla on mahdollista rakentaa tai kehittää jonkin paikan identiteettiä, tehdä näkyväsi paikkaan liittyviä tarinoita ja luoda merkityksellistä sisältöä ihmisten arkiympäristöön. Taiteella voidaan korostaa kaupunkikuvallisia solmukohtia muodostamalla maamerkkejä ja kohtaamis- tai kokoontumispaikkoja. Taiteen

1. Kaksi kiveä (1991) *Olavi Lanu*
2. Block Party -muraali (2020) *Maikki Rantala ja Laura Lehti*
3. Launeen lähde (2020) *Tülay Schakir*
4. Kylän portti (2021) *Akseli Leinonen*
5. Hirvi (1955) *Jussi Mäntynen*
6. Vapauden hengetär (1952) *Wäinö Aaltonen*
7. Strange Fruit -teossarja (2021)
Jujut väliaikaisen julkisen taiteen näyttely

Golden Goose (2018) Ihana Havo ja Miss Kompro

Ihmettelijä (2021) Terhi Kaainen

Taivaansinen mittari (2021) Kalle Mustonen

kautta voidaan ilmaista myös jonkin historiallisen tapahtuman tai henkilön muiston kunnioittamista.

Julkisen taide rakentaa kaupunki-imagoa. Julkiset taideteokset voivat toimia kaupunkien tunnuskuvin, mainoskasvoin ja ve-tonauloina. Julkiseen tilaan toteutettu taide kertoo julkisen vallan sitoutumisesta humaanisiin arvoihin ja arvostuksesta kaupunkilaisista ja hyvinvointia tukevaa kaupunkikuvaa kohtaan.

Taiteen keskittymät Lahdessa

Keskusta

Lahdessa suurin osa kaupungin julkisista taideteoksista sijoittuu keskustan alueelle,

jossa taide on parhaiten erilaisten yleisöjen saavutettavissa. Pysyvien taideteosten lisäksi keskusta-alueella toteutetaan erilaisia taidetapahtumia ja väliaikaista taidetta, esimerkiksi työmaa-aidoissa.

Matkakeskus ja Rautatienkadun Taideakseli

Vuosina 2018–19 Lahden kaupunki järjesti Taideakseli-hankkeen, jonka tarkoituksena oli kehittää Rautatienkatua keskustan pääkävelyreitillä taiteen avulla. Kadun varrelle toteutettiin kolme uutta teoskokonaisuutta, jotka yhdessä vanhojen taideteosten kanssa muodostavat Taideakselin, joka jatkuu Matkakeskuksesta Malvaan. Vuonna 2021 Matkakeskukseen alikulkutunneleihin valmistui laaja seinämaalaus.

Satama

Lahden sataman ympäristössä on taiteen keskittymä, joka muodostuu Lanu-puistosta, Puuarkkitehtuuripuiston kohteista sekä Pikku-Vesijärvenpuiston teoksista. Rakenteilla oleva Ranta-Kartanon alue kiinnittyy tähän kokonaisuuteen. Ranta-Kartanoon on laadittu taideohjelma, joka ohjaa alueelle tehtäviä taidehankintoja.

Keskustan ulkopuoliset kaupunginosat

Kauempana keskustasta sijaitsevat kaupunginosat ovat yksi julkisen taiteen painopisteistä tulevaisuudessa. Painotuksena näillä alueilla ovat katutaide, seinämaalaukset, ympäristötaide ja asukkaiden osallisuus.

Koulut ja kulttuurilaitokset

Lahteen on rakentunut viime vuosina lukuisia uusia monitoimitaloja, joihin sijoittuu kouluja, päiväkoteja ja kirjastoja. Uusia taideteoksia on valmistunut tai valmistumassa mm. Launeen ja Rakokiven monitoimitaloihin sekä Paavolan kampukselle. Julkista taidetta keskitetään ja on keskitetty myös lahtelaisiin kulttuurilaitoksiin, kuten kirjastoihin, kaupunginteatteriin, konserttitaloon ja Sibeliustaloon.

3 *Lait, strategiat ja ohjelmat*

Seuraavaksi esitellään julkisen taiteen hankintaan liittyviä keskeisiä lakeja, strategioita ja ohjelmia, jotka ohjaavat julkisen taiteen hankintaa.

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta

Julkisen taiteen edistäminen tukee kuntien kulttuuritoimintaa säätelevän lain (Laki kuntien kulttuuritoiminnasta; 166/2019, 3§) tavoitteita ja edellytyksiä. Sen mukaan kuntien tulee muun muassa edistää kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saatavuutta ja monipuolista käyttöä. Laissa edellytetään kuntia myös tarjoamaan puitteita ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle sekä edistämään kulttuuria ja taidetta osana asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä paikallista ja alueellista elinvoimaa.

Museolaki

Museolaki (314/2019, 7§) määrittää alueellisen vastuumuseon tehtäväksi muun muassa taiteen asiantuntijana toimimisen sekä taiteen tallentamisen ja digitaalisen saatavuuden kehittämisen ja edistämisen. Alueellista taidemuseotehtävää Päijät-Hämeessä hoitava Lahden visuaalisten taiteiden museo Malva edistää omalta osaltaan laissa määritellyjä tehtäviä muun muassa julkiseen taiteeseen liittyen.

Maankäyttö- ja rakennuslaki

Maankäyttö- ja rakennuslaissa (132/1999, 5§) annetaan alueiden suunnittelun yhdeksi lähtökohdaksi edistää rakennetun ympäristön kauneutta ja kulttuuriarvojen vaalimista. Tämän ohjelman kirjoittamisen hetkellä on ollut käynnissä maankäyttö- ja rakennuslain kokonaisuudistus, ohjelmaa tullaan päivittämään vuoden 2025 alusta voimaan tulevan rakentamislain mukaisesti.

Lahden strategia

<https://www.lahti.fi/tiedostot/lahti-2030-tehty-kestavaksi-lahden-kaupungin-strategian-yhden-sivun-tiivistelma/>

Lahden visiona on Lahti 2030 – tehty kestäväksi. Visio asettaa Lahdelle tavoitteen edistää niin ekologista, sosiaalista kuin taloudellista kestävyyttä.

Strategiassa Lahti tähtää hiilineutraaliksi vuonna 2025. Strategiaa toteutetaan viiden kärkihankkeen voimin. Hiilineutraali, Osaava, Elävä, Hyvinvoiva ja Houkutteleva työnantaja – Lahti.

Muutostavoitteet vuoteen 2030 on kuvattu kolmella teemalla:

Kestävästi elinvoimainen. Lahti tarjoaa kansainvälisesti kiinnostavan toimintaympäristön älykkäiden ja kestävien ratkaisujen kehittämiseen ja liiketoimintaan.

Kestävästi hyvinvoiva. Lahti on kaikkien lahtelaisten kaupunki, jossa jokaisella on mahdollisuus osallistua yhteisön kehittämiseen.

Kestävästi uudistuva. Lahti on kaikkien lahtelaisten kaupunki, jossa jokaisella on mahdollisuus osallistua yhteisön kehittämiseen.

Strategian tavoitteet ja kärkihankkeet perustelevat julkisen taiteen tuomista yhteiseen ympäristöön. Lahden ympäristöpääkaupunkivuoden 2021 arvot ovat Lahden toiminnassa edelleen tärkeitä ja työtä ekologisen elämän edistämiseksi jatketaan. Julkisen taiteen ohjelman tarkoituksena on

kiinnittää huomiota ja siirtää painopistettä hankinnoissa taiteellisen laadun perinteisempien kriteerien lisäksi ekologisesti kestäväan taiteeseen, esimerkiksi materiaalien kiertoa hyödyntäen. Julkisen taiteen hankinnoissa kestävyys tarkoittaa johdonmukaisia ratkaisuja, osaavaa projektin hallintaa sekä taiteen sisällön ja toteutuksen korkeaa laatua ja paikan hengen tajua.

Muut kaupunkitilaa koskevat ohjelmat

Valtakunnallisen Suomen Arkkitehtuuripoliittisen ohjelman, *Apoli 2022–2035 – Kohti kestävää arkkitehtuuria* - tavoitetilassa julkinen taide kytetään osaksi laadukkaan rakennetun ympäristön vaikutusta ihmisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Sen visiona on muun muassa, että arkkitehtuurilla luodaan kehys arjelle: se on taidetta, toiminnallisuutta, viihtyisyyttä ja elämänlaatua.

Lahden arkkitehtuuripoliittisessa ohjelmassa, *Apoli 2022:ssa* julkinen taide nähdään osana kaupunkikuvaa ja taide edistää osaltaan Lahden arkkitehtuuripoliittisen ohjelman tavoitteita. *Lahden viheralueohjelmassa 2013–2025* tavoitteena on sijoittaa

Kuvateksti

taidetta viheralueille ja uusilla alueilla ottaa taide mukaan kiinteänä osana suunnittelua.

Kaikkien edellä mainittujen ohjelmien perimmäinen tavoite on tuottaa ympäristöä, joka luo hyvinvointia.

Malvan kokoelmapoliittinen ohjelma

https://www.lahdenmuseot.fi/uploads/sites/1/2021/12/4b668e8d-lahden_museot_kokoelmaohjelma_2021.pdf

Malvan hallinnoimiin kokoelmiin kuuluvat Malvan taidekokoelmat sekä Lahden kaupungin taidekokoelma. Kaupungin taidekokoelman teoksia sijoitetaan kaupungin eriyksiköihin – sijoitettuna on suunnitellen puo-

let kokoelman noin 2300 teoksesta. Kokoelmaan kuuluu myös lähes sata ulkotiloissa sijaitsevaa taideteosta. Kaupungin tilaamat uudet julkiset taideteokset liitetään pääasiassa osaksi kaupungin taidekokoelmaa.

Malvan kokoelmien kartuttamista ohjaa kokoelmaohjelma, jossa määritellään taidehankintojen kriteerit. Kaupungin taidekokoelmaa kartutettaessa hankinnoissa tulee kiinnittää erityistä huomiota esimerkiksi tosten turvallisuuteen, kestävyYTEEN, tilan asettamiin rajoitteisiin ja tilaajan sekä tilojen käyttäjien toiveisiin. Hankinnoissa pyritään tasapainon hakemiseen paikallisten ja Päijät-Hämeen ulkopuolella vaikuttavien taiteilijoiden välillä.

Julkisen taiteen periaateohjelma täydentää Malvan kokoelmaohjelmaa julkisen taiteen hankintojen osalta.

4 Julkisen taiteen toimijat Lahden kaupungissa

Julkisen taiteen parissa työskentelee hyvin monialainen ja hallintorajat ylittävä joukko asiantuntijoita. Tässä luvussa esitellään julkisen taiteen toimijat Lahden kaupungissa.

Julkisen taiteen työryhmä (JUTA)

Lahden kaupungin julkisen taiteen työryhmän asema vahvistettiin 9.4.2019 kaupunginjohtaja Pekka Timosen perustamispäätöksellä:

”Julkisia taideteoksia ja muistomerkkejä koskevat asiat ohjataan Lahdessa julkisen taiteen työryhmän käsiteltäviksi. Työryhmä päättää hankkeiden etenemisestä; pysyvillä julkisilla taideteoksilla ja muistomerkeillä on oltava julkisen taiteen työryhmän puoltava lausunto, jotta ne voidaan toteuttaa julkiseen tilaan.” Työryhmän tehtäväksi kirjattiin ”tavoitteena on saada Lahteen taiteellisesti korkeatasoista kuvataidetta, joka kestää aikaa ja joka tukee kaupunkitilan kehittymistä laadukkaaksi lisäten viihtyisyyttä ja vetovoimaisuutta”.

Tämän ohjelman rinnalla päivitetään myös Julkisen taiteen työryhmän (JUTA) perustamisasiakirja. JUTAn toiminta pysyvänä ryhmänä jatkuu, sen tehtävät ja valtuudet vahvistetaan. Työryhmän kokoonpano muodostetaan seuraavasti:

- Kaupunginmuseosta (2-3 jäsentä)
- Kaupunkisuunnittelusta (2-3 jäsentä)
- Rakennusvalvonnasta (1 jäsen)
- Tilakeskuksesta (1 jäsen)

sekä tarvittaessa

- taiteilijoiden edustaja (Kauno ry)
- taidekoordinaattori (hankkeen taideasiantuntija)
- kaupungin vuorovaikutussuunnittelija

Julkisen taiteen työryhmä käsittelee kokouksissaan ajankohtaisia taidehankkeita ja pyrkii etsimään ja esittämään kohteita, joissa julkinen taide voitaisiin ottaa mukaan suunnitteluun. Työryhmällä ei ole erillistä, omaa määrärahaa, vaan taiteen kustannukset sisällytetään hankkeisiin. Julkisen taiteen työryhmän tehtävät:

- toimii asiantuntijana ja vahvistaa kaupunkiorganisaation sisäistä tiedonkulkua julkisen taiteen osalta
- valmistele julkiseen taiteen linjaukset pitkällä aikavälillä
- esittää kohteita, joiden suunnitteluun taide tulisi kytkeä
- tekee aloitteita taideohjelman tai -suunnitelman laatimisesta hankkeisiin
- tekee ehdotuksen taidehankkeeseen sopivasta rahoitustavasta, taidekoordinaattorista sekä taidehankkeen toimintatavoista (esim. taiteilijan valintatapa)

- hyväksyy ehdotukset julkiseen tilaan sijoitettavista taideteoksista (aloitteet)
- lausuu kaikista Lahden kaupungin alueelle sijoitettavista pysyvistä julkisista teoksista kaupungin edellyttämän lupaprosessin yhteydessä. Keskustan alueen osalta myös väliaikaiset teokset tuodaan julkisen taiteen työryhmän käsiteltäväksi
- seuraa taideohjelmien toteutumista myös alueiden valmistumisen ja käyttöönoton jälkeen
- järjestää säännöllisesti julkisen taiteen seminaarin, jossa kaupungin eri palvelualueet ja päättäjät keskustelevat julkisen taiteen hankintojen linjauksista ja jatkotoimenpiteistä

Lahden visuaalisten taiteiden museo Malva

Lahden julkiset taideteokset kuuluvat yleensä Lahden kaupungin taidekokoelmiin, joita Lahden visuaalisten taiteiden museo Malva hallinnoi. Malva on Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo, joka edistää omalta osaltaan myös julkista taidetta. Museolle palkataan julkisen taiteen amanuenssi hoitamaan julkisen taiteen prosesseja ja kaupungin taidekokoelman sijoitustoimintaa.

Kaupunkiympäristö

Lahden kaupunkiympäristön palvelualueelle kuuluvat maankäytön suunnittelun tehtävät, yleisten alueiden suunnittelu, rakentaminen ja kunnossapito, sekä rakentamiseen liittyvät lupa-asiat. Julkisen taiteen hankkeita voidaan edistää kaavavalmistelussa sekä katu- ja puistosuunnittelussa. Yksityisten alueiden osalta julkisen taiteen hankintoihin voidaan lisäksi vaikuttaa mm. tontinluovutuskilpailuin. Julkisten taideteosten ja niiden ympäristöjen kunnossapidosta sovitaan museon ja kunnossapitoyksikön välillä. Taideteosten toteuttamisen lupakäytännöistä vastaavat rakennusvalvonta ja alueiden käytön hallinnan yksiköt.

Tilakeskus

Lahden Tilakeskus järjestää kaupunkiorganisaatiolle tarvittavat toimitilat ja niihin soveltavat kiinteistö- ja käyttäjäpalvelut. Toimitiloja järjestetään rakennuttamalla, vuokraamalla tai ostamalla. Isommat julkisen taiteen hankkeet ovat mahdollisia perusrannus- ja uudisrakennushankkeiden yhteydessä. Valmiisiin tiloihin voidaan sijoittaa yksittäisiä teoksia.

Kuvateksti

5 Osallistaminen julkisen taiteen hankkeissa

Lahden kaupungin julkisen taiteen hankkeissa voidaan osallistaa kaupunkilaisia sekä alueiden ja tilojen käyttäjiä hyvin monella tavalla.

Julkinen taide kuuluu kaikille. Yhteiseen kaupunkitilaan sijoitetut taideteokset tulevat osaksi erilaisten ihmisten arkielämää, herättävät keskustelua ja jakavat mielipiteitä. Tästä syystä kaupunkilaisten kuuleminen ja osallistaminen julkisen taiteen prosesseissa on tärkeää. Osallistaminen kuuluu myös Kuntalain (22 §) mukaan jokaisen kunnan velvollisuuksiin.

Julkinen taide tarjoaa runsaasti mahdollisuuksia ihmisten osallistumiseen ja yhteisöllisyyden kokemuksiin. Osallistumisen kautta julkinen taide tulee lähemmäs käyttäjää ja on helpompi kokea omaksi. Osallistaa voidaan eri vaiheissa julkisen taiteen hankintaprosessia ja sen jälkeen. Toisinaan osallistuminen voi olla suunnattu jollekin rajatulle ryhmälle, esimerkiksi tietyn kaupunginosan tai tietyn taloyhtiön asukkaille tai yhden koulun oppilaille.

Osallistamisen tapoja - esimerkkejä:

- Osallistavan budjetoinnin hankkeet Lahdessa.
- Kyselyt, keskustelutilaisuudet ja työpajat, joiden kautta kaupunkilaisten on mahdollista osallistua julkisen taiteen suunnitteluun ja ideointiin.

- Kaupunkilaisten/asukkaiden edustus taidetyöryhmässä vaikuttamassa hankittavan taiteen muotoon ja sisältöön.
- Kaupunkilaisten/asukkaiden kuuleminen: esim. asukasillat ja maastokävelyt, joissa esitellään taidehankkeessa saadut teosluonnokset tai jo toteutettavaksi valitut taideteokset ja keskustellaan niistä sekä kuullaan asukkaiden näkemyksiä.
- Osallistavat taideteokset, joissa taiteilija on suunnitellut teoksen niin, että se muodostuu yhteisöllisen toiminnan tuloksena. Kaupunkilaisten osallistuminen teosprosessiin on edellytys teoksen syntymiseksi.
- Yleisöäänestykset, esim. kaupunkilaisten suosikkiluonnoksen palkitseminen.
- Kaupunkilaisten osallistumismahdollisuus taideteoksen julkistustilaisuuteen.
- Opastukset, kävelyt, luennot ja teosesittelyt.
- Viestintä: Tiedon saavutettavuus monikanavaisesti ja esteettömästi, esim. uusista julkisista taideteoksista viestiminen perinteisten tiedotteiden lisäksi verkossa ja sosiaalisessa mediassa.

6

Taidehankinnan lähtökohdat

Seuraavassa on kuvattu taidehankintoihin liittyviä lähtökohtia, jotka tulisi huomioida ennen hankkeen käynnistämistä.

Taidehankkeen valmistelijan muistilista eli mitä tulee ottaa huomioon taidehanketta valmisteltaessa:

PAIKKA	Minkälaiseen ympäristöön tuleva teos sijoittuu? Minkälaisia reunaehtoja tai mahdollisuuksia ympäristö antaa? Kuka alueen/kohteen omistaa?
TAIDE	Mitä tulevalta teokselta toivotaan?
AIKATAULU	Minkälaisella aikataululla taideteos halutaan paikoilleen?
RAHOITUS	Miten tuleva taideteos rahoitetaan? Mikä on taidehankkeen budjetti?
TAITEILIJAN VALINTA	Miten taideteoksen tekijä valitaan?
KOORDINOINTI-TYÖ	Kuka toimii taidehankkeen vetäjänä?
TAIDETYÖRYHMÄ	Ketkä muodostavat taidevalintatyöryhmän?
HUOLTO	Kuka hoitaa ja ylläpitää teosta tulevaisuudessa? Kuka omistaa teoksen?

Julkinen taide ja hankintalaki

Julkisten taideteosten hankinnassa soveltaan yleisiä Lahden kaupungin hankintoihin liittyviä ohjeita ja taidealaa koskevaa lainsäädäntöä.

Alle hankintalain kynnyksarvon (vuonna 2023 alle 60 000 euroa) tulee taidehankinnoissa soveltaa kaupungin omaa hankintaohjeistusta. Kansallinen kilpailutus vaaditaan kaikilta 60 000–214 999 euron taidehankinnoilta ja EU-tason kilpailutus 215 000 euron ja sitä ylittävän hankinta-arvon kohdalla.

Hankintalain mukaisesti on taidehankinnoissa suorahankinta kuitenkin mahdollinen, kun hankinnan tarkoituksena on ainutkertaisen taideteoksen ja taiteellisen esityksen luominen tai hankkiminen (www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161397). Tulee kuitenkin huomioda, että suorahankintaperuste koskee vain hankittavaa taideteosta, ei siihen mahdollisesti liittyvää alihankintana toteutettavaa infran rakentamista tai muun tekniikan hankkimista.

Taideohjelmat

Yksittäistä kohdetta tai laajaa aluetta varten voidaan laatia taideohjelma, jossa kuvataan kohteeseen hankittavan taiteen muodot,

hankintatavat, budjetti, aikataulu ja päätöksentekoprosessit. Hankkeesta riippuen taideohjelma voi olla joko ohjeellinen tai sitova ja se ilmoitetaan ohjelman sisällössä. Ohjelma toimii taiteen hankinnan ohjekirjana ja mahdollisen jatkosuunnittelun pohjana. Taideohjelma voidaan teettää myös ostopalveluna ulkopuolisella taideasiantuntijalla.

Taidehankkeen koordinaattori

Onnistuneen julkisen taiteen hankintaprojektin edellytyksenä on hanketta eteenpäin vetävä taidekoordinaattori. Koordinaattori kommunikoi tilaajan, rakennuttajan ja taiteilijan välillä sekä huolehtii hankkeen taloudesta. Hankekohtaisesti voidaan taidekoordinaattoriksi palkata Lahden kaupungin ulkopuolinen taho tai nimittää koordinaattori hankkeen sisältä. Taidekoordinaattorin palkkakustannukset tulee ottaa huomioon hankkeen kokonaisbudjettia suunniteltaessa.

Taidevalintatyöryhmän perustaminen

Taidehankkeille perustetaan hankekohtainen taidevalintatyöryhmä, joka osaltaan

varmistaa teoksen soveltuvuuden kohteeseen ja sen taiteellisen laadun. Taidevalintatyöryhmän kokoonpano tulee varmistaa jo ennen hankkeen varsinaista käynnistymistä. Valintatyöryhmään kuuluu edustus tilaajan, suunnittelijan ja käyttäjien puolelta, julkisen taiteen työryhmän ja museon edustaja sekä vähintään yksi taiteilijajäsen. Taiteilijajäsenelle maksetaan palkkio työryhmään osallistumisesta.

Eri hankkeissa työryhmää kutsutaan eri termein - avoimessa taidekilpailussa työryhmä on palkintolautakunta, kutsukilpailussa taidevalintalautakunta ja muissa hankkeissa taidevalintatyöryhmä.

Kuvateksti

7 Julkisen taiteen rahoitusmallit

Julkisen taiteen hankkeita voidaan rahoittaa monella eri mekanismilla. Tässä kappaleessa esitellään Lahdessa käyttöön otettavat julkisen taiteen rahoitusmallit.

Taustaa

1970-luvun alussa Lahden kaupunginhallitus myönsi museo- ja taidelautakunnalle vuosittaisen määrärahan kaupungin uudisrakennusten taiteellista kaunistamista varten. Määrärahan avulla Lahden kaupungin taidekokoelmaan hankittiin satoja teoksia aina 1990-luvun alkuun saakka, jolloin määräraha poistettiin. Määrärahan turvin pystyttiin hankkimaan laadukkaita teoksia ajankohtaisilta taiteilijoilta lahtelaisiin kouluihin, päiväkoteihin, kulttuurilaitoksiin ja virastoihin, tilojen viihtyisyyden lisäämiseksi ja kaupunkilaisten iloksi. Määrärahan poistaminen on jättänyt Lahden kaupungin taidekokoelmaan aukon erityisesti 1990-luvun alun jälkeen valmistuneen taiteen osalta.

Periaatteessa kaikki julkisen taiteen hankinnat voidaan rahoittaa kaupungin omalla investointina, mutta on valittavissa myös muita rahoitusmalleja.

Prosenttiperiaate

Prosenttiperiaate on taiteen yleinen ja laajasti käytössä oleva rahoitusmalli, jossa hankkeen rakennuskustannuksista varataan tietty prosenttimäärä taiteen hankin-

taan. Näin varmistetaan hyvissä ajoin sekä rahoitus että taiteen sisällyttäminen sitovasti hankkeen kokonaissuunnitteluun. Taidehankinnan prosenttiosuus on yleensä 0,5–2 % välillä rakennushankkeen kokonaiskustannuksista. Kunnan omien tai yksityisen tahon talonrakennushankkeiden lisäksi prosenttiperiaatetta voidaan soveltaa myös infrahankkeissa ja korjausrakentamisessa. Kaupunki noudattaa prosenttiperiaatetta kaikessa omassa suunnittelussaan ja rakentamisessaan.

Taidevelvoite tontinluovutusehdoissa

Kaupunki edistää julkisen taiteen tuottamista edellyttämällä omistamansa tontin myyntin tai vuokrauksen yhteydessä rakennuttajaa toteuttamaan tai rahoittamaan tontille taidetta myynti- tai vuokraushintaan sidotun prosenttimäärän arvosta. Velvoite kirjataan kauppa- tai vuokraussopimukseen ja sen toteutumista valvotaan samalla tavalla kuin muitakin sopimukseen kirjattuja velvoitteita. Rakentaja vastaa taideteoksen toteutuksesta, joko omalla organisaatiollaan tai rakentaja voidaan velvoittaa palkkaamaan kohteeseen julkisen taiteen asiantuntija.

Taidevelvoitteen perusteella syntynyt teos jää kiinteistön omistukseen ja omistaja myös vastaa sen huollosta ja ylläpidosta. Teokset voidaan sijoittaa julkiseen tilaan tai kiinteistön yksityiselle alueelle.

Rahastomalli

Rahastomalli kytkeytyy laajempien alueiden, kuten asuinalueiden, rakentamiseen. Mallin mukaan alueen rakennuttajat kerryttävät yhteistä rahastoa, jonka varoista alueen julkisen taiteen hankinnat rahoitetaan. Rahastoon kerättävä summa voidaan määrittää esimerkiksi tietyksi euromääräksi rakennusoikeuden kerrosneliometriä kohden. Rahaston varoja voidaan siirtää ja käyttää yli budjettivuosien. Varoja käytetään taiteen hankkimiseen hankkeen edetessä. Rahaston varoja voi käyttää myös erilaisiin taidetahtumiin.

Kaupunki perii rakentajalta tontin rakennusoikeuteen sidotun maksun tontinluovutuksen yhteydessä. Maksun suuruus määrätään tontinluovutusehdoissa tai maankäyttösopimuksessa. Suomessa käytössä olevissa malleissa summat vaihtelevat 3,00–20,00 euroa / kem². Tuotto kerätään taide-rahastoon.

Rahastoon kertyvillä varoilla kaupunki toteuttaa kohteeseen tai tietylle alueelle taidetta. Teokset sijoitetaan julkiseen tilaan kaikkien saavutettaviksi. Kaupunki tuottaa alueelle taideohjelman siitä, miten, mihin ja millaista taidetta toteutetaan ja koordinoi taidehankkeiden toteutuksen. Toteutusta ohjaa kaupungin nimeämä työryhmä. Kaupunki toteuttaa taidehankkeiden suunnittelun, koordinoinnin ja toteutuksen joko oman organisaationsa asiantuntemuksella tai ostopalveluna.

Teokset jäävät kaupungin omistukseen ja ylläpidettäväksi ja ne liitetään kaupungin julkisen taiteen kokoelmaan.

Erillisrahoitus

Julkisen taiteen hankinta voidaan rahoittaa myös kertaluonteisella erillisrahoituksella. Tästä ovat esimerkkinä muun muassa Lahdessa Euroopan ympäristöpääkaupunkivuoden hankerahoituksella toteutetut teokset.

Julkisen taiteen rahoittamiseen on tarjolla myös avustuksia. Merkittävin julkisen taiteen apurahoittaja on Taiteen edistämiskeskus Taike. Taiken avustukset on tarkoitettu prosenttiperiaatteen mukaisten taideteosten kustannuksiin ja kehittämishankkeisiin. Näi-

Kuvateksti

den kohteiden tulee liittyä uudis-, korjaus- tai infrarakentamiseen. Taiken avustusta voi käyttää muun muassa taiteilijapalkkioihin, asiantuntijapalkkioihin, materiaalikustannuksiin, perustuskustannuksiin, valaistuskustannuksiin ja kilpailun järjestämiskustannuksiin.

Julkisen taiteen hankkeisiin on mahdollista saada myös sponsoreita tai hanke voidaan rahoittaa erilaisin keräyksin. Näissä tapauksissa taidehankkeen idean esittäjänä ja alullepanijana on usein jokin järjestö tai yhdistys, joka haluaa käynnistää julkisen taiteen hankkeen jonkin asian tai tapahtuman kunniaksi tai muistoksi. Lisäksi julkista taidetta voi syntyä testamentin tai lahjoituksen perusteella. Taiteen hankinnan ja vastaanoton yhteydessä julkisen taiteen työryhmä arvioi taiteen korkealaatuisuuden ja kestävyuden.

8

Taiteilijoiden valintatavat

Taiteilijoiden valinta taidehankkeisiin voidaan hoitaa usealla eri tavalla. Tässä luvussa kuvataan erilaiset taiteilijoiden valintatavat.

Lahden kaupungin taidehankkeissa hakumenettely päätetään aina hankkeen luonteen ja laajuuden perusteella. Samalla varmistetaan, että mahdollisimman monella taiteilijalla on mahdollisuus osallistua taiteilijahakuihin.

Taiteilijoiden valinta taidehankkeisiin voidaan järjestää useammalla eri tavalla. Yleisesti käytössä olevia valintatapoja ovat avoin kilpailu, kutsukilpailu, rinnakkainen luonnostilaus, portfoliohaku ja suora tilaus tietyltä taiteilijalta tai taiteilijaryhmältä. Valintaprosessissa voidaan myös yhdistellä useampaa menettelyä, kuten portfoliohaun ja rinnakkaisen luonnostilauksen yhdistelmää. Mahdollista on myös ostaa valmis teos tai sijoittaa teos Malvan kokoelmista.

Taiteilijoiden valinnassa huomioidaan lisäksi erityisesti paikalliset taiteilijat aina hankkeen luonteen sen salliessa.

Kilpailut ja rinnakkainen luonnostilaus

Avoin kilpailu

Eri taiteilijoilta pyydetään samasta kohteesta samanaikaisesti ehdotus, osallistujamäärää ei ole rajattu. Avoin kilpailu on hyvä silloin kun halutaan laajasti erilaisia näke-

myksiä siitä, millaista kohteen taide voisi olla. Kilpailuohjelmassa voidaan alueellisesti rajata se, kenelle kilpailu on tarkoitettu. On kuitenkin suotavaa avata kilpailu ainakin valtakunnallisesti kaikille ammattitaiteilijoille.

Kilpailuohjelman laatiminen vaatii huolellisuutta, kilpailu järjestään anonyymisti eli vasta valinnan jälkeen voittajaehdokkaiden ja mahdollisen kunniainnoinnin saaneen nimet tulevat tietoon. Kilpailu on kustannuksiltaan ja työmäärältään vaativa, eikä sovellu nopeasti tehtäviin hankkeisiin.

Erikseen valittu palkintolautakunta valitsee kilpailun voittajat ja teoksen lopullisen tekijän valitsee tilaaja, yleensä palkintolautakunnan ehdotuksen mukaisesti. Usein on myös perusteltua pyytää tarkennettu luonnos ennen teoksen tilaamista.

Kutsukilpailu

Kutsukilpailu on edullisempi ja nopeampi kuin avoin kilpailu. Etuna on mahdollisuus esitellä taidehanketta sekä teoksen sijoituspaikkaa kutsutuille taiteilijoille.

Ennen kutsua valmistellaan kilpailuohjelma, budjetti ja aikataulu. Taidevalintalautakunta valitsee kutsuttavat taiteilijat ja kutsukilpailun voittajat. Teoksen lopullisen tekijän päättää tilaaja, yleensä taidevalintalautakunnan ehdotuksen mukaisesti.

Rinnakkainen luonnostilaus

Rinnakkaisessa luonnostilauksessa tilataan 3–5 taiteilijalta samaan kohteeseen liittyvä teosluonnos. Tilaustapa mahdollistaa tilaajan ja taiteilijoiden kanssa käytävän keskustelun luonnosvaiheessa. Tämä voi olla suotavaa esimerkiksi haastavissa kohteissa. Rinnakkainen luonnostilaus mahdollistaa myös luonnosten vertailun.

Taidevalintatyöryhmä valitsee ja kutsuu rinnakkaisten luonnosten tekijät sekä valitsee teoksen tekijän. Teoksen tilauspäätöksen tekee kuitenkin tilaaja.

Muut hankintamallit

Portfoliohaku

Portfoliohaku avataan ammattitaiteilijoille ja voidaan toteuttaa nopeassakin aikataulussa. Haku on taiteilijalle ja tilaajalle kustannustehokas, tosin taidetyöryhmän täytyy olla valmis käymään mahdollisesti suuri joukko portfolioita läpi. Taiteilijalta portfolio vaatii vähemmän työstämistä kuin kilpailuehdotukset tai luonnokset.

Portfolioon ei saa liittää kuvallisia luonnosohdotuksia vaan ehdotusta kuvataan sanallisesti. Taidevalintatyöryhmä valitsee aiempien työnäytteiden ja sanallisen seli-

tyksen perusteella 3–5 taiteilijaa haastateluun, jonka avulla luonnoksen ja mahdollisen teoksen tekijä valitaan. Luonnoksen ja lopullisen teoksen valitsee tilaaja.

Suora tilaus

Taiteilijalta voidaan tehdä myös suora tilaus. Tämä edellyttää selkeää sijoituspaikkaa ja tietoa halutun taiteilijan tyylistä. Suorahankinta on usein edullinen ja nopea taidehankinnan muoto.

Taidevalintatyöryhmä valitsee ja kutsuu tekijän, teoksen tilauksesta päättää tilaaja. Teoksen tilaaja voi myös ennen lopullisen päätöksen tekemistä pyytää taiteilijalta luonnoksen. Tällöin sopimus tehdään sekä luonnoksesta että valmiista teoksesta.

Valmiin teoksen osto

Valmiin teoksen osto tiettyyn sijoituspaikkaan on myös mahdollista. Hankinnan voi tehdä esimerkiksi Lahden taidelainaamosta, gallerioista tai suoraan taiteilijalta. Taidelainaamot mahdollistavat taiteen hankinnan myös osamaksulla.

Valmista teosta hankittaessa tulee taidevalintatyöryhmässä olla selkeä ajatus teoksen sijoittumisesta tilaan ja sen tyylistä. Hankinnasta päättää tilaaja.

Teos kokoelmista

Uusien taideteosten tilaamisen sijaan, julkiseen tilaan on mahdollista sijoittaa Lahden kaupungin taidekokoelmaan ennestään kuuluvia teoksia.

Lahden visuaalisten taiteiden museo Malva hoitaa kaupungin taidekokoelmaa, johon kuuluu kaiken kaikkiaan noin 2300 taideteosta. Kokoelmasta vain osa on esillä, ja museo sijoittaa vapaana olevia teoksia mielellään teoksille sopiviin ja turvallisiin uusiin tiloihin. Museo perii sijoitetuista taideteoksista teoskohtaisen maksun ja ripustus- sekä kuljetusmaksun. Kaikista sijoituksista laaditaan kirjallinen sopimus museon ja lainaajan kesken.

Taideteosten sijoituspalvelusta on tarkempi kuvaus Malvan nettisivuilla, osoitteessa <https://www.malvamuseo.fi/me/kokoelmat/taidekokoelmat/taideteosten-sijoituspalvelu/>. Vapaana olevia teoksia voi tiedustella suoraan museolta.

Taideteoslahjoitukset

Myös kansalaiset ja erilaiset yhteisöt voivat tehdä aloitteita ja kerätä varoja haluamansa teoksen tai muistomerkin toteuttamiseksi julkiseen tilaan. Keräysvaroin toteutetut

hankkeet tarvitsevat usein toteutuakseen rahoitusta ja toimenpiteitä myös kaupungin puolelta.

Lahden kaupungin taidekokoelmaan voidaan harkinnan mukaan ottaa vastaan teoslahjoituksia, jotka on mahdollista sijoittaa esille julkiseen tilaan. Julkiseksi taideteokseksi tarkoitetun teoslahjoituksen liittämistä kokoelmiin arvioidaan samoilla kriteereillä kuin muitakin taidehankintoja ja lahjoitusehdotukset käsitellään aina myös julkisen taiteen työryhmässä.

9 Luonnoksesta valmiiseen teokseen

Tässä luvussa esitellään Lahden julkisen taiteen hankintakriteerit, luonnos- ja tilaussopimukseen liittyvät pääperiaatteet sekä tehdään lyhyt katsaus taidehankkeen viimeisiin vaiheisiin aina ripustuksesta valmiin teoksen julkistustilaisuuteen.

Julkisen taiteen hankintakriteerit Lahdessa

1. Teoksen taiteellinen laatu
2. Teoksen tekninen laatu, turvallisuus ja kestävyys
3. Teoksen onnistunut asettuminen osaksi ympäristöään
4. Taiteilijan ammatillinen osaaminen ja aiempi näyttö
5. Teoksen elinkaaren, ylläpidon ja huollon määrittäminen

Taiteellinen laatu

Lahdessa julkisen taiteen ensisijaisena hankintakriteerinä on teoksen taiteellinen laatu. Taiteellista laatua arvioidaan esimerkiksi tarkastelemalla teoksen muotoa, materiaaleja, valmistustapaa, sisältöä ja sanomaa. Myös teoksen ainutkertaisuutta arvioidaan tarkastelemalla teosta suhteessa olemassa oleviin julkisiin veistoksiin niin Lahdessa kuin Lahden ulkopuolellakin.

Tekninen laatu, turvallisuus ja kestävyys

Julkiseen tilaan hankittavan taideteoksen tulee olla teknisesti laadukas, kestävä ja turvallinen.

Julkisia taideteoksia arvioitaessa tulee Lahdessa pohtia myös kestäväen kehityk-

sen periaatteiden toteutumista, esimerkiksi teoksessa käytettyjen materiaalien ympäristöystävällisyyttä, teoksen kestävyyttä ja ylläpitoon kuluvia resursseja.

Taideteoksen onnistunut asettuminen osaksi ympäristöään

Julkista taideteosta hankkiessa tulee tunnistaa sen sijoituspaikan oma luonne ja merkitys, jotta voidaan arvioida, minkälainen teos valittuun paikkaan parhaiten soveltuu. Jo taidehankkeen alkuvaiheessa kannattaa pohtia paikan asettamia reunaehtoja ja toisaalta mahdollisuuksia. Näkemyksistä kannattaa keskustella myös taidehankkeessa mukana olevien taiteilijoiden kanssa jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Taideteoksen asettumista ympäristöönsä arvioidaan mm. seuraavien kysymysten avulla:

- Miten teos asettuu valittuun paikkaan?
- Minkälaisen kokonaisuuden teos ja paikka muodostavat yhdessä?
- Miten teos ottaa tilan käyttäjät ja heidän monimuotoisuutensa huomioon (ikä, kulttuuriset taustat, aistirajoitteet)?
- Minkälaista sanomaa teos ilmentää, mitä se viestittää?

- Linkittykö teos paikan historiaan tai muihin paikkaan liittyviin merkityksiin?
- Vahvistaako teos paikan omalaatuisuutta ja asukkaiden paikallisidentiteettiä?
- Huomioiko teos läheltä kulkevan liikenteen ja kulkuväylät?

Taiteilijan ammatillinen osaaminen ja aiempi näyttö

Julkiseen tilaan pysyvästi sijoitettavan taiteen tulee olla ensisijaisesti ammattitaiteilijoiden tuottamaa. Yleisöä osallistavien teosten kohdalla ammattitaiteilijat toimivat projektien suunnittelijana ja ohjaajana. Ammattitaiteilijoiksi määritellään tekijät, jotka ovat suorittaneet vähintään kahden vuoden mittaiset taidealan opinnot tai jotka ovat työskennelleet ammattimaisesti taiteilijana vähintään kaksi vuotta, ja heillä on tästä näyttöä dokumentoitua taiteellista tuotantoa.

Teoksen elinkaaren, ylläpidon ja huollon määrittäminen

Julkista taideteosta hankittaessa on varmistettava kuka teoksen omistaa ja kenellä on teoksesta huoltovastuu hankinnan jälkeen. Hankinnan yhteydessä kannattaa määrittellä myös teoksen elinkaari, eli se aika, jolloin teosta huolletaan ja ylläpidetään.

tään. Elinkaari määritellään yhdessä taiteilijan kanssa. Huoltotarpeeseen vaikuttavat mm. teoksessa käytetyt materiaalit ja tekniikka sekä ympäristö, johon teos sijoittuu.

Hankintasopimukset ja muut asiakirjat

Luonnoksen tilaamisen yhteydessä tilaajan ja taiteilijan välillä laaditaan luonnoksen tilaussopimus, jossa määritellään mm. taiteilijan ja tilaajan vastuut sekä oikeudet, taidehankkeen aikataulu, budjetti, luonnospalkkiot, taideteoksen suunnitteluun ja toteutukseen liittyvät reunaehdot sekä mahdolliset tilaajan asettamat toiveet tulevan taideteoksen osalta.

Lopullisen taideteoksen tilaamisesta laaditaan erillinen sopimus, joka on usein luonnossopimusta yksityiskohtaisempi. Tarvittaessa sopimuksen lisäksi kaupunki tekee hankinnasta viranhaltijapäätöksen.

Lahdessa käytössä olevia sopimuspohjia voi tiedustella julkisen taiteen työryhmältä. Mallisopimuksia on saatavilla myös esimerkiksi Suomen Taiteilijaseuran nettisivuilta.

Taideteoksen asentaminen ja julkistaminen

Kun taidehankkeessa on päästy niin pitkälle, että taiteilija- ja teosvalinta on tehty ja taiteilijan kanssa on laadittu tilaussopimus, seuraa taiteilijan työskentelyjakso

ja lopulta teoksen asentaminen, pystyttäminen tai muu saattaminen paikoilleen. Taideteoksen asentaminen vaatii usein taiteilijan, arkkitehdin ja muiden suunnittelijoiden yhteistyötä. Asentamiseen liittyvien yksityiskohtien lisäksi sovitaan mm. teoksen valaisemisesta ja mahdollisen teoskyltin teettämisestä. Asentamiseen liittyvien vastuiden jakautuminen määritellään yleensä taideteoksen tilaussopimuksessa.

Kun teos on saatettu paikoilleen, taideteos on valmis julkistettavaksi yleisölle. Lahdessa taideteosten julkistustilaisuuksia on toisinaan juhlittu taidehankkeen toimijoiden kesken, toisinaan taas yleisölle avoimina tilaisuuksina. Taideteoksen valmistuksesta tiedotetaan kuitenkin aina yleisölle kaupungin viestintäkanavien välityksellä.

Kuvateksti

10 *Julkisen taiteen lupaprosessit*

Julkisten taideteosten toteuttamiselle ja sijoittamiselle kaupunkitilaan tarvitsee sijoittamisluvan. Tässä luvussa kerrotaan tarvittavista luvista.

Kuvateksti

Pysyvät teokset

Pysyvän teoksen sijoittamiselle kaupunkialueelle vaatii aina aluelupavastaavan myöntämän sijoittamisluvan.

Taideteosten tekeminen voi edellyttää myös rakennusvalvonnan lupaa, mikä tulee tarkistaa rakennusvalvonnasta. Lupakäytännöissä noudatetaan voimassa olevaa lainsäädäntöä ja Lahden rakennusjärjestystä. Ympäristötaiteen kohdalla luvan hakeminen voi koskea myös maisematyölupaa. Se on haettava ennen maisemaa muuttavaan suureen toimenpiteeseen ryhtymistä.

Määräaikaiset teokset

Määräaikaisen teoksen sijoittamiseen tarvitaan maanomistajan kirjallinen lupa. Jos kyseessä on Lahden kaupungin omistama yleinen maa-alue, esimerkiksi katu-, tai puistoalue, luvan myöntää aluelupavastaava.

Aluelupavastaava ohjaa hakijaa tarvittaessa eteenpäin oikealle taholle tilakeskukseen tai liikuntapalveluiden yhteyshenkilöille, jotka myöntävät sijoituslupia omiin kiinteistöihinsä tai maa-alueilleen.

11

Miten julkisista taideteoksista pidetään huolta?

Julkinen taideteos on investointi, josta tulee pitää hyvää huolta. Tässä luvussa kerrotaan julkisen taiteen ylläpidon ja huollon vastuunjaosta.

Jotta julkisista taideteoksista voidaan nauttia vielä vuosia teosten tilaamisen jälkeenkin, on niistä pidettävä hyvää huolta. Taideteoksia puhdistetaan, kunnostetaan, dokumentoidaan ja niihin liittyviä tietoja arkistoidaan kaupungin eri yksiköiden yhteistyönä.

Taideteoksen sijainti ja luonne määrittelevät sen, kuka on vastuussa huoltokustannuksista. Jo teoksen hankintavaiheessa on hyvä sopia vastuista, esimerkiksi hankintasopimukseen kirjaamalla.

Ylläpito- ja huoltovastuiden jakautuminen

Malva

Lahteen valmistuvat julkiset taideteokset liitetään pääsääntöisesti Lahden kaupungin taidekokoelmaan, jota Lahden visuaalisten taiteiden museo Malva hallinnoi. Malva ylläpitää rekisteriä kaupungin julkisista taideteoksista ja arkistoi teoksiin liittyviä tietoja ja kuvia. Päätöksen kokoelmaan liittämisen edellytyksenä on muun muassa se, että teos on taiteellisesti laadukas ja sen huoltovastuu on määritelty selkeästi.

Malva toimii asiantuntijana julkisten taideteosten esillepanoon, teossiirtoihin ja

huoltoon liittyvissä asioissa. Museolla ei kuitenkaan ole taidekonservaattoria, joka voisi osallistua julkisen taiteen huoltoon. Taidekonservaattorin asiantuntemus ja työ on hankittava ostopalveluna, jonka kustantaa teoksen ylläpidosta ja huollosta vastaava tahon.

Kaupunkiympäristö

Ulkotaideteosten ylläpidosta, huollosta ja teossiirroista vastaa pääsääntöisesti Lahden kaupungin kaupunkiympäristön palvelualue, joka suorittaa ulkoteoksille vuosittaiset tarkastukset ja puhdistukset. Tarvittaessa taideteoksia kunnostetaan tilaamalla konservointityöt kaupungin ulkopuolisilta toimijoilta. Malva ohjeistaa ja neuvoo huoltoon ja teossiirtoihin liittyvissä asioissa. Kustannuksista vastaa Kaupunkiympäristö. Kunnostushankkeet tuodaan julkisen taiteen työryhmän tietoon.

Rakennuksen omistaja

Rakennuksiin kiinteästi kuuluvien taideteosten eli rakenteisiin integroidun taiteen ylläpito- ja huoltovastuu on rakennuksen omistajalla. Teoksia koskevat asiat ohjataan julkisen taiteen työryhmän käsittelyyn.

Tilojen käyttäjät / vuokralaiset

Sisätiloissa sijaitsevat julkiset irtaimet taideteokset ovat lähtökohtaisesti muuhun tilan irtaimistoon verrattavissa olevaa kaupungin omaisuutta. Teosten ylläpitovastuu on tilan käyttäjillä, joiden tulee ilmoittaa teoksissa havaittavista mahdollisista vaurioista tai ongelmatilanteista Malvalle tai julkisen taiteen työryhmälle. Tilojen käyttäjät/vuokralaiset vastaavat taideteoksiin kohdistuvien huoltotoimenpiteiden ja siirtojen kustannuksista.

Ylläpitoon, huoltoon ja poistoon liittyviä näkökulmia

Huoltokirja

Uuden taideteoksen tilaamisen yhteydessä tulee taiteilijalta tilata myös teoksen huoltokirja, johon taiteilija kirjaa ylös keskeisimmät tiedot koskien kyseessä olevan taideteoksen ominaisuuksia, kuten mittoja, materiaaleja, värisävyjä ja tavarantoimittajia. Huoltokirjan tarkoituksena on, että taiteilija siirtää teoksen tilaajalle kaiken olennaisen tiedon teoksen tulevaa ylläpitoa ja huoltoa varten. Huoltokirjassa määritellään myös teoksen elinkaari.

Elinkaari

Nykyään taiteen tekemisessä käytettävien materiaalien ja valmistustapojen kirjo on runsas, mikä näkyy myös taiteen elinkaariajattelussa. Enää ei ajatella, että julkiseen tilaan sijoittuvan taideteoksen tulisi olla pysyvä ja ikuinen.

Julkiselle taideteokselle on hyvä määritellä elinkaari teoksen tilaamisen yhteydessä. Elinkaari tarkoittaa ajanjaksoa, jolloin tilaaja sitoutuu ylläpitämään ja huoltamaan taideteosta taiteilijan ohjeistuksen mukaisesti. Elinkaaren pituuteen vaikuttavat muun muassa taideteoksessa käytetyt materiaalit ja niiden kestävyys. Elinkaaren päättymisen jälkeen teos voidaan poistaa julkisesta tilasta. Tapauskohtaisesti teoksen elinkaarta voidaan myös päättää jatkaa, mikäli tähän on perustellut syyt. Elinkaari määritellään yleensä yhteistyössä tilaajan ja taiteilijan kesken.

Huoltokirjan laatimisesta on tarkempi ohjeistus osoitteessa <https://www.julkinentaide.fi/huoltokirja>

Ilkivalta

Julkiset taideteokset joutuvat toisinaan ilkkivallan kohteeksi. Taideteoksia ei tule puhdistaa tai korjata omatoimisesti, sillä toimenpiteet saattavat aiheuttaa teokseen lisävaurioita. Havaituista vaurioista voi ilmoittaa kaupungin palautejärjestelmän kautta, jolloin ne ohjautuvat oikealle taholle. Teokseen kohdistuvissa toimenpiteissä on huomioitava muun muassa taideteoksen materiaalit, valmistustekniikka ja ikä. Toimenpidearvion suorittaa taideteosten kunnostukseen erikoistunut konservattori.

Teoksen poisto julkisesta tilasta

Toisinaan taideteos joudutaan poistamaan julkisesta tilasta esimerkiksi teoksen vaurioitumisen tai teoksen ympäristöön kohdistuvan muutoksen vuoksi. Mikäli teokselle ei ole osoitettavissa toista sijoituspaikkaa, se varastoidaan. Kaupungin kokoelmaan kuu-

lut taideteokset otetaan lähtökohtaisesti säilytykseen vain museon hallinnoimiin tai hyväksymiin säilytystiloihin.

Jos teosta ei ole mahdollista palauttaa sijaintipaikalleen, pyritään sille löytämään uusi paikka.

Poisto kokoelmasta

Julkinen taideteos voidaan myös kokonaan poistaa Lahden kaupungin taidekokoelmasta painavan syyn vuoksi. Lopullisen päätöksen poistosta tekee museonjohtaja ja kuultuaan julkisen taiteen työryhmän ja museon edustajia sekä mahdollisia muita asiantuntijoita.

Julkinen taideteos voidaan poistaa kokoelmista seuraavista syistä:

- teokselle määritelty elinkaari on kulunut loppuun
- teos aiheuttaa vaaraa
- teoksen kunto on huonontunut merkittävästi, ja sen korjauskustannukset tulisivat olemaan kohtuuttoman suuret suhteessa teoksen merkittävyyteen
- teos on paikkasidonnainen ja sen alkuperäiseen sijoituspaikkaan kohdistuu muutoksia, joiden seurauksena teos väistämättä tuhoutuu tai peittyi

12

Julkisesta taiteesta viestiminen

Lahden kaupunki viestii säännöllisesti ajankohtaisista julkisen taiteen hankkeista ja jo olemassa olevista taideteoksista. Viestintää tehdään hajautetusti kaupungin eri toimialueilla ja monikanavaisesti eri viestintäalustoilla.

Julkisen taiteen hankkeissa hankkeen vetäjä tai koordinaattori vastaa kuhunkin hankkeeseen liittyvästä viestinnästä. Kaupungin viestinnän asiantuntijat tarjoavat osaamistaan viestinnän tueksi. Viestintää tehdään pitkin prosessia ja tiedotetaan esimerkiksi taidehankkeen käynnistymisestä, toteutukseen valituista teosehdotuksista sekä valmistuneista taideteoksista ja niiden julkistuksesta. Mikäli kaupunkilaisten on mahdollista osallistua prosessiin, pohditaan millä tavoin tieto saavuttaa asukkaat parhaiten.

Tällä hetkellä Lahden kaupungin julkisesta taiteesta ja ajankohtaisista hankkeista on saatavilla tietoa seuraavilla kanavilla:

- <https://www.lahti.fi/asuminen-ja-ymparisto/kaupunkiympariston-suunnittelu/julkinen-taide/> Tällä sivustolla viestitään ajankohtaisista julkisen taiteen hankkeista ja julkisen taiteen työryhmän toiminnasta.

- **[linkki] Malvan nettisivuilla** on karttapalvelu, johon on merkitty kaupungin julkisten taideteosten sijainnit. Sivustolta saa myös tarkempaa tietoa kustakin taideteoksesta.
- <https://kartta.lahti.fi/ims/?layers=Opaskartta&lon=Julkinen%20taide&cp=6763550,26481350&z=2> Lahden karttapalveluun on merkitty julkisten taideteosten sijainnit ja perustiedot.
- Lahden kaupungin ja Malvan sosiaalisen median kanavat

Viestittäessä kuvien käyttöoikeudet ovat tärkeitä. Tekijänoikeuslaki asettaa rajoituksia taideteosten kuvien käytölle – kaupunki noudattaa rajoituksia, joihin voi tutustua Kuvaston sivuilla, <https://www.artists.fi/fi/taiteilijalle/kuinka-elaa-kuvataiteella/tekijanoikeuden-rajoitukset>

Kuvateksti

13

Julkisen taiteen periaatteet Lahdessa

VISIO

Lahti on elävän, kokeilevan ja koko kaupungin kattavan julkisen taiteen edelläkävijä ja yhteistyökumppani. Julkisen taiteen työ on ammattitaitoista, suunnitelmallista ja resursoitua.

Laatu

Julkinen taide on laadukasta ja aikaa kestävä. Laatu edellyttää osaamista.

Toimintatavat ja toimijat

Julkisen taiteen työ pohjaa hyviin käytäntöihin ja toimintamalleihin. Julkisen taiteen työryhmä ohjaa julkisen taiteen työtä ja määrittelee vuosittain ne hankkeet, joihin julkista taidetta tulee sisällyttää. Kaupunginmuseon julkisen taiteen amanuenssi hallinnoi julkisen taiteen kokoelmia ja sijoitettua taidetta sekä hoitaa käytännön työtä taidehankinta-prosesseissa. Taidehankkeen liittäminen rakentamis-prosessiin tai infrahankkeisiin on erityisen taideasiantuntijan eli hankkeeseen palkatun taidekoordinaattorin työtä.

Ylläpito ja huolto

Julkinen taide on yhteistä omaisuutta, josta pidetään hyvää huolta suunnitelmallisesti. Ylläpidon ja huollon vastuista sovitaan hankinnan yhteydessä.

Osallisuus

Julkinen taide kuuluu kaikille. Näin ollen julkisen taiteen hankkeissa voidaan osallistaa kaupunkilaisia tai tilojen käyttäjiä hankkeeseen soveltuvalla tavalla.

Viestintä

Kaupunkilaiset ja matkailijat löytävät helposti tietoa kaupungin julkisista taideteoksista, ajankohtaisista hankkeista ja tapahtumista.

Taidetyö on yhteistyötä

Laadukasta taideprojektia toteutetaan taiteen ja prosessien merkitykset tuntien. Taidehankkeet edellyttävät hyvää yhteistyötä rakennushankkeen kaikkien osapuolten kesken.

Rahoitus

Hankkeisiin sisältyvän taiteen rahoitukseen on erilaisia malleja. Rakentamishankkeissa käytetään prosenttiperiaatetta, taidevelvoitetta tai rahastomallia. Julkista taidetta voidaan rahoittaa myös kertaluonteisella erillisrahoituksella.

14

Lisätietoja ja linkkejä

Apoli (Lahti)

https://www.lahti.fi/uploads/2022/11/9d69d3d5-apol-2022_final.pdf

Kattavasti tietoa julkisesta taiteesta, muun muassa julkisen taiteen sanasto

<https://www.julkinentaide.fi/>

Julkisen taiteen huoltokirja

<https://www.julkinentaide.fi/huoltokirja>

Lahden kaupungin julkisen taiteen -sivu

<https://www.lahti.fi/asuminen-ja-ymparisto/kaupunkiympariston-suunnittelu/julkinen-taide/>

Lahden kaupungin muraalimanuaali

<https://www.lahti.fi/tiedostot/muraalimanuaali/>

Lahden museoiden kokoelmaohjelma

https://www.lahdenmuseot.fi/uploads/sites/1/2021/12/4b668e8d-lahden_museot_kokoelmaohjelma_2021.pdf

Lahden Taidelainaamon sivuilta löytää lainattavissa olevaa taidetta

<https://www.lahdentaidelainaamo.fi/>

Suomen Taiteilijaseuran sivuilla on muun muassa esimerkkejä kilpailuista ja sopimusmalleista

<https://www.artists.fi/fi>

Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma Apoli 2022–2035

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163757/VN_2022_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Taide rakentamisessa -sivusto esittelee muun muassa taidetta taiteilijoittain rakennetussa ympäristössä

<https://taiderakentamisessa.fi/>

Tietoa Taiteen edistämiskeskuksen julkisen taiteen asiantuntijapalveluista

<https://www.taike.fi/fi/taike-vaikuttaa/asiantuntijapalvelut/julkisen-taiteen-asiantuntijapalvelut>

Taidemaalariliiton Taiteenhankintamalli-sivusto

<https://www.painters.fi/taiteenhankintamalli/>

Lahti